

Tadeusz Dmochowski
dr hab., prof. ndzw.
Uniwersytet Gdański
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Politologii

Gdańsk 20.03.2019 r.

**Recenzja pracy doktorskiej magistra Krzysztofa Buciaka,
pod tytułem**

***Polityka energetyczna Federacji Rosyjskiej wobec Białorusi i Ukrainy w
latach 2000-2012***

I. Temat badawczy.

Rozprawa doktorska dotyczy interesującego, dość szeroko omawianego w mediach wskazanych w tytule państw tj. Rosji, Ukrainy i Białorusi, ale mało przebadanego w Polsce tematu polityki energetycznej Federacji Rosyjskiej wobec Białorusi i Ukrainy w latach 2000-2012, tj. w okresie dwóch prezydentur Władimira Putina i jednej Dmitrija Miedwiediewa. Problematyka polityki energetycznej Rosji wobec Białorusi i Ukrainy nie była dotąd przedmiotem szerszego zainteresowania polskich badaczy, o czym świadczy m. in. brak kompleksowej monografii poświęconej temu zagadnieniu.

W związku z tym podjęcie przez Autora próby monograficznego opracowania tematu w tych latach (2000-2012) stanowi istotną próbę uzupełnienia luki w polskiej literaturze przedmiotu w tym zakresie. Przy czym podkreśla on, że polityka energetyczna „odegrała i odgrywa ogromną rolę jako element składowy światowego systemu bezpieczeństwa oraz kształtowania porządku istniejącego świata” (s. 8).

Autor za cel podstawowy pracy (tj. w rozumieniu recenzenta: **podstawowy cel badawczy** rozprawy) uznaje „ukazanie tego czym jest polityka energetyczna, przybliżenie idei przyświecających aktorom gry politycznej oraz realizacji ich żywotnych interesów, ukazanie tego ile z pomysłów i deklaracji współpracy godnych jest uwagi w komparycji z realpolitik” (s. 9).

Celem „jest także ukazanie wpływu polityki energetycznej na zachowanie porządku i bezpieczeństwa w skali regionalnej i globalnej” (s. 9). Brakuje tu wyraźne dopowiedzenia, że celem pracy nie jest ukazanie polityki energetycznej jako takiej, tylko „polityki energetycznej Federacji Rosyjskiej wobec Białorusi i Ukrainy w latach 2000-2012”.

Doktorant wydaje się czasami bezrefleksyjnie przepisywać przedstawiane poglądy stąd zdumiewająca konstatacja „rozpatrywanie bezpieczeństwa energetycznego w kategorii pojedynczej gałęzi, dziedziny mija się z celem” (s. 23). Powinien się tu zdobyć na jakąś krytyczną refleksję, kiedy podważa zarówno sens badania bezpieczeństwa energetycznego (tak jak i innych rodzajów bezpieczeństwa) oddzielnie, jak i przygotowania własnej rozprawy.

Autor ze smutkiem zauważa, że „polityka energetyczna, a jeszcze ściślej polityka bezpieczeństwa energetycznego ... nie uzyskała ... oddzielnego aparatu badań. ... literatura przedmiotu nie wypracowała ... jednego uniwersalnego modelu badań. Wykazane (sic !) wyżej faktu w połączeniu z ogromną interdyscyplinarnością omawianego zjawiska skłania autora do użycia kilku metod badawczych” (s. 12). Początek ostatniego zdania jest mało zrozumiały.

W związku ze wskazanymi trudnościami dotyczącymi metod badawczych, dla przeanalizowania problemu badawczego Autor wskazuje na wykorzystanie kilku **metod badawczych**, takich jak: metoda decyzyjna, historyczna – w odmianie genetycznej, porównawcza, instytucjonalno-prawna czy analizy systemowej (s. 12-13).

A ponadto deklaruje wykorzystanie podejścia „szkoły kopenhaskiej” (bezpieczeństwo energetyczne nie jest stanem lecz dynamicznym procesem), koncepcji wielopoziomowego zarządzania, teorii racjonalnego wyboru i teorii geopolitycznej. A także zastosowanie takich technik badawczych jak: „podejście politologiczne oraz technika krytycznej analizy materiałów źródłowych, zarówno źródeł pierwotnych ... a także źródeł w postaci monografii ...” (s. 13-14). Narzucają się tu pytania: a której to teorii geopolitycznej ?, co to znaczy w pracy politologa podejście politologiczne ?

Przedmiotem badań doktoranta jest polityka energetyczna oraz polityka bezpieczeństwa energetycznego (s. 4, 9, 12), przy czym powinien wyraźnie doprecyzować, że chodzi tu o politykę energetyczną Rosji wobec Ukrainy i Białorusi, a nie o dywagacje ogólne dotyczące wymienianych przez niego we Wstępie polityk.

Autor zaznacza, że w pracy „postawiono dwie **tezy główne**”, po czym wylicza trzy: „T I: Państwa realizujące współpracę na gruncie energetycznym z Federacją Rosyjską są zawsze pozostawiane w pozycji klienckiej.

T II: Państwa współpracujące na gruncie polityki energetycznej z Federacją Rosyjską, poprzez zastosowanie wobec nich preferencyjnych warunków dostaw surowców energetycznych poddawane są procesowi uzależnienia i wchłaniania energetycznego, gospodarczego i politycznego przez Federację Rosyjską.

T III: Służby specjalne w porozumieniu z przedstawicielami resortów siłowych przy pomocy Władimira Putina doprowadziły do centralizacji państwa, częściową odbudowę [powinno być: częściowej odbudowy] pozycji mocarstwowej Federacji Rosyjskiej oraz upaństwowienie [powinno być: upaństwowienia] sektora energetycznego w Rosji” (s. 10-11). Teza trzecia sporządzona została niegrammatycznie i niechlujnie.

Dla weryfikacji postawionych tez Autor postawił **podstawowe pytanie badawcze**: „w jaki sposób zmienia się sposób prowadzenia przez Federację Rosyjską oraz jej partnerów polityki energetycznej w zależności od zmieniającej się sytuacji na arenie międzynarodowej”.

A także **pytania dodatkowe**: [1] „jak w umiejętny sposób Federacja Rosyjska rozdaje karty wraz ze zmianami u steru władzy”, [2] jakie są „potencjalne kierunki rozwoju polityki energetycznej oraz możliwości realizacji procesu dywersyfikacji dostaw”, [3-4] „w jaki sposób należy podchodzić do definiowania bezpieczeństwa energetycznego, oraz w jak dużym stopniu bogactwa surowców energetycznych dają możliwość realizacji interesów politycznych” (s. 11). Wyrażenie „rozdawać karty” jest tu kolokwializmem, który nie powinien znaleźć się w pytaniu badawczym w pracy naukowej.

Jako **tezy pracy** doktorant podaje pięć tez:

„T I: Ścisła centralizacja władzy widoczna podczas rządów Władimira Putina ogranicza suwerenność państwa [powinno być: państw] opisywanych oraz zwiększa ich zależność od Federacji Rosyjskiej.

T II: Byłe państwa składowe, znajdujące się w czasie istnienia Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich poprzez realizację polityki energetycznej <motywowane> są do współpracy na zasadach postawionych przez Federację Rosyjską [brak kropki]

T III: Federacja Rosyjska wybiórczo traktuje partnerów gospodarczych.

T IV: Opisywane państwa nie wykorzystały w stopniu możliwym do uzyskana [powinno być: uzyskania] strategicznego położenia względem Federacji Rosyjskiej w celu realizacji własnych interesów ora [powinno być: oraz] polepszenia bezpieczeństwa energetycznego.

T V: Działania Federacji Rosyjskiej w zakresie polityki energetycznej utrudniają budowę jednolitej i spójnej polityki energetycznej państw wymienionych w pracy” (s. 11).

Tezy sporządzone są niechlujnie – pierwsza, druga i czwarta są zapisane z błędami. Druga teza jest mało zrozumiała.

II. Tytuł, zakres badawczy – definiowanie pojęć, cezury chronologiczne

Tytuł rozprawy nie budzi zastrzeżeń. Jednakże po analizie treści pracy doktorskiej właściwsze byłoby jego zawężenie, oddające faktyczną treść rozprawy, a mianowicie nie tyle „Polityka energetyczna ...”, co „gazowa”, albowiem to pierwsze określenie obejmuje o wiele szersze spektrum m. in. nośników energii i zagadnień (kopaliny takie jak węgiel kamienny, węgiel brunatny, ropa naftowa, gaz ziemny oraz formy energii jak energia wodna, energia słoneczna, energia wiatru oraz energia biomasy, energia geotermalna).

Podjęty temat badawczy jest istotny z punktu widzenia zarówno naukowego, jak i praktycznego, umożliwiając sformułowanie ocen oraz zebranie i usystematyzowanie faktów z zakresu polityki energetycznej Rosji wobec Ukrainy i Białorusi w omawianym okresie, ale już nie prognoz – biorąc pod uwagę perspektywę roku 2019.

Autor zapowiedział dwie tezy główne, po czym przedstawił trzy. Postawił jedno podstawowe oraz cztery dodatkowe pytania badawcze. Doktorant podał także pięć tez [dodatkowych ?].

Jeśli chodzi o tezy główne, to dwie nie zdają się mieć charakteru uniwersalnego. „T1: Państwa realizujące współpracę na gruncie energetycznym z Federacją Rosyjską są **zawsze** pozostawiane w pozycji klienckiej”. A jak się odnosi ta teza do stosunków energetycznych pomiędzy Rosją a ChRL ? „T2: Państwa współpracujące na gruncie polityki energetycznej z Federacją Rosyjską, poprzez zastosowanie wobec nich preferencyjnych warunków dostaw surowców energetycznych poddawane są procesowi uzależnienia i **wchłaniania energetycznego, gospodarczego i politycznego przez Federację Rosyjską**”. Czy aby na pewno np. ChRL, Niemcy, etc. poddawane są procesowi „wchłaniania energetycznego, gospodarczego i politycznego przez Federację Rosyjską”. Autor powinien zatem zawęzić te tezy do stosunków pomiędzy Rosją a Ukrainą i Białorusią.

Zadaniem rozdziału pierwszego jest według doktoranta przedstawienie teoretycznych podstaw pracy (i taki nosi tytuł: „Teoretyczne podstawy bezpieczeństwa”). Czyta się go z pewnym rozczarowaniem – w podrozdziale mającym wskazywać czym jest bezpieczeństwo cytowane są podręczniki, leksykony (np. przyp. 13, 14, 16, 18, 19, etc.), czy też prasa. Nieco lepiej jest w przypadku podrozdziału drugiego: czym jest bezpieczeństwo energetyczne. Zagadnieniu wielowymiarowości problematyki bezpieczeństwa energetycznego poświęcił Autor dwie strony. Niezrozumiałe jest włączenie do rozdziału teoretycznego podrozdziału dotyczącego zasobów ropy naftowej, czy też jej konsumpcji przez niektóre kraje europejskie.

Podobnie ostatni podrozdział dotyczący Unii Europejskiej jest tu według recenzenta zupełnie niepotrzebny.

Zakres chronologiczny recenzowanej rozprawy obejmuje lata 2000-2012, czyli okres dwóch prezydentur Władimira Putina i jednej Dmitrija Miedwiediewa. Doktorant nie wskazał sensownego wyjaśnienia przyjętych ram chronologicznych poza tym, że jest to z jednej strony początek prezydentury Putina, a z drugiej kadencja Miedwiediewa, w związku z czym zauważa, że „przyjęcie końcowe [powinno być: końcowego] okresu badawczego skutkuje możliwością rzetelnego przedstawienia rozwoju działań i procesu na przestrzeni wymienionych lat” (s. 10). Jest to stwierdzenie mało zrozumiałe i można je w zasadzie odnieść do każdego proponowanego okresu badań. Autor nie wyjaśnia jednak znaczenia roku 2012 w swoich rozważaniach, czy też jaką perspektywę np. wpływów politycznych, czy gospodarczych daje omawiany okres dwunastoletni. Szkoda, że Autor nie poprowadził analizy i badań w dłuższej perspektywie czasowej, np. po stan obecny. Jednakże zastrzeżenie to ma charakter wyłącznie subiektywny zważywszy na rozmiary fizyczne pracy (340 stron wydruku) oraz na zakres wykorzystanej literatury.

III. Baza źródłowa i literatura przedmiotu.

Autor w przedstawieniu podstaw źródłowych i literatury przedmiotu wskazuje na „mnogość dostępnych źródeł” oraz „brak opracowań traktujących o możliwości skutecznego oddziaływania przez konkretne państwa” (s. 9), wskazuje też na „niezwykle bogatą różnorodność źródeł i materiałów traktujących o badanym problemie, [co] skłania do konieczności ich starannej i wnikliwej kwerendy oraz selekcji ... analizą objęto źródła pierwotne i dokumenty narodowe udostępniane przez rządy państw ... selekcja objęła również źródła wtórne” (s. 10).

Zbyt mało miejsca zarówno w procesie zbierania materiałów, jak i w samej pracy poświęcono dokumentom, do których dostęp jest dzisiaj w większości bardzo ułatwiony dzięki dostępności materiałów zamieszczonych w Internecie – stron centralnych urzędów (np. ministerstw) i instytucji państwowych, korporacji naftowych i gazowych, etc. Istnieją również strony internetowe np. rosyjskie dające dostęp do większości publikowanych dokumentów m. in. między państwowych.

Autor przeanalizował cytowane dokumenty i literaturę przedmiotu, chociaż niedosyt budzi słabe wykorzystanie dokumentów, literatura przedmiotu w zakresie Prace Autorskie

kończy się na 2010 r., podobnie Prace Zbiorowe, podobnie Artykuły w zeszytach Naukowych z wyjątkiem 11 pozycji (8, 27 – z 2018, 14, 19 – z 2012, 18, 20, 40 – z 2017, 31 z 2016, 36, 44, 45 – z 2011) z 46.

Atutem jest zatem sięgnięcie do dokumentów, natomiast poważnym zastrzeżeniem, że zostały one wykorzystane w tak niewielkim stopniu.

Pomimo specyfiki rozprawy (Rosja, Ukraina, Białoruś) oraz bogatej obcojęzycznej literatury przedmiotu Autor wykorzystuje przede wszystkim opracowania polskojęzyczne (monografie, artykuły, prasa). Nieco lepiej jest w przypadku Internetu. Podobnie w przypadku tematyki „ogólnopolitologicznej” czy z zakresu bezpieczeństwa, gdzie we Wstępie Doktorant podaje, że „szczególnie ważną okazała się literatura krajowa” i wylicza: A. Antoszewskiego, M. Bodio, J. Czaputowicza, E. Cziomera, R. Kuźniara, T. Łoś-Nowak, E. Ponczka, A. Stepień-Kuczyńska, W. Malendowskiego, E. Wyciszkiwicza, P. Żurawskiego vel Grajewskiego (s. 10). Należy to odnotować, aczkolwiek poważna część wymienionych Autorów nie zajmowała się polityką energetyczną.

Zdawkowo wykorzystane zostały prace autorów zagranicznych, m. in. rosyjskich zajmujących się problematyką polityki energetycznej Rosji. Szkoda, że Autor nie odwołuje się m. in. do prac uczonych z Instytutu Badań Energetycznych Rosyjskiej Akademii Nauk (Институт Энергетических Исследований Российской Академии Наук) poświęconych rosyjskiej polityce energetycznej. W niewielkim stopniu wykorzystał Autor także prasę omawianych państw.

IV. Konstrukcja rozprawy

Przedłożona do recenzji rozprawa liczy sobie 340 stron wydruku. Autor nadał jej charakter problemowo – chronologiczny. Praca składa się ze spisu treści (s. 2-3), wstępu (s. 4-17), czterech rozdziałów (rozdział I - s. 19-39, rozdział II - s. 40-131, rozdział III - s. 132-208, rozdział IV – s. 209-299), zakończenia zatytułowanego „konkluzje” (s. 300-305), literatury (bibliografii) (s. 306-340).

Bibliografia podzielona jest na: I. Dokumenty (s. 306-308, 25 pozycji), II. Monografie A. Prace Autorskie (s. 309-311, 49 pozycji), B. Prace Zbiorowe (s. 312-318, 76 pozycji), III. Artykuły w zeszytach naukowych (s. 318-321, 46 pozycji), IV. Artykuły Prasowe (s. 322-324, 52 pozycje), V. Internet (s. 324-337, 133 pozycje), V. Varia (s. 337-340, 71 pozycji).

Problemowo – chronologiczny charakter pracy nie budzi zastrzeżeń, czego nie można powiedzieć o ilościowej stronie pracy, która nie zawsze przekłada się na jakość. Wydaje się, że

Autor ma problem z dokonaniem selekcji materiału i zamieszcza wszystkie informacje (ale nie zawsze te najistotniejsze) zebrane na dany temat.

Struktura narracji jest czasami przeładowana szczegółami i mało przejrzysta, podobnie struktura rozdziałów jest nierówna.

W rozdziale pierwszym, najkrótszym i najsłabszym Autor przedstawia teoretyczne podstawy pracy, analizując czym jest bezpieczeństwo, czym jest bezpieczeństwo energetyczne, wskazując na dwóch stronach na wielowymiarowość problematyki bezpieczeństwa energetycznego: surowcowo-produktowy, infrastrukturalny, polityczny, międzynarodowy (s. 26-27). Ukazuje zasoby ropy naftowej, czy też konsumpcję przez niektóre kraje europejskie, niestety w oparciu o źródła internetowe sprzed kilku lat (s. 27-32). A ostatni podrozdział jest – według recenzenta - zupełnie niepotrzebny i poświęcony „Sytuacji Unii Europejskiej” (s. 32-39), tj. jej zapotrzebowaniu na nośniki energetyczne (głównie na ropę) (s. 32), co nie wydaje się celowe w tym przypadku, a jedynie zwiększa liczbę stron rozprawy. Także przytaczana w tym rozdziale literatura jest przestarzała. Niestety rozdział nie stanowi bieżącego przedstawienia i przeglądu wiedzy na temat koncepcji i definicji bezpieczeństwa, a bezpieczeństwa energetycznego w szczególności. Zawarte w nim podstawowe informacje znane są każdemu absolwentowi kierunku bezpieczeństwa nie wnoszące nic nowego do podstawowego tematu rozprawy.

Rozdział drugi: „Podstawy polityki energetycznej Federacji Rosyjskiej”, jest największym rozdziałem pracy (92 strony) i jest podzielony jest na 9 podrozdziałów ukazujących historyczne uwarunkowania sektora gazowego (podrozdział 1), reformy sektora energetycznego (a faktycznie zarysowujący reformy sektora gazowego w podrozdziale 2), politykę energetyczną (a de facto znów dotyczącą głównie gazu) Rosji po 2000 r. (podrozdział 3). Kolejne podrozdziały - czwarty – „Unia Europejska w polityce Energetycznej Federacji Rosyjskiej” (s. 64-73) oraz piąty – „Nordstream – największe zwycięstwo Putina?” (s. 73-88) ukazują rolę rynków europejskich – z dominantą rynku gazu. Kolejny, szósty podrozdział opisuje Gazprom, jako główny instrument wywierania nacisku politycznego przez Rosję. Kolejny podrozdział przedstawia energetyczną strategię Rosji do 2030 r. A następny ukazuje rządy Putina, Miedwiediewa i pewne aspekty ich polityki energetycznej. Brakuje jednak spójnego wykładu analizy podstawowych aktów prawnych w tym okresie, czy przedstawienia, kto realizował (personalnie) ich politykę. Ostatni podrozdział zatytułowany zupełnie nieadekwatnie do jego zawartości „Wybory prezydenckie w 2008 r?”, w którym na dużym stopniu ogólności mówi o planach modernizacyjnych Miedwiediewa, przedstawia personalny

skład „grup ludzi” Putina i Miedwiediewa, itd., a o polityce energetycznej w tym okresie nie ma prawie nic.

Oczekiwałoby się w tym rozdziale ukazania podstaw prawnych i instytucjonalnych funkcjonowania polityki energetycznej Rosji, wykazania formalnej i nieformalnej roli służb, prezydenta i premiera (jak wynika ze sformułowanych przez Doktoranta tez). Brak w rozdziale analizy dokumentów kształtujących energetyczną politykę Rosji w tym okresie (poza jedną wskazaną strategią).

Rozdział trzeci: „Polityka energetyczna Federacji Rosyjskiej wobec Republiki Białoruś” składa się z 6 podrozdziałów. Autor zwraca w nich uwagę na „geopolityczne” uwarunkowania sektora gospodarczego i energetycznego, znaczenie tranzytowe państwa (znowu: „geopolityczne” położenie Białorusi – 3 gazociągi tranzytowe i 1 ropociąg, tranzyt na Europę Zachodnią i Obwód Kaliningradzki – s. 139-140). W trzecim podrozdziale ukazuje sektor gazu ziemnego na Białorusi. W następnym rolę Biełtransgazu i naciski Gazpromu. W przedostatnim podrozdziale miejsce Białorusi w polityce gazowej Rosji, z podkreśleniem roli prezydenta Łukaszenki. A w ostatnim dominację Rosji wobec Białorusi.

W tym rozdziale Autor wkracza na wskazany w tytule obszar badań, lecz zupełnie niepotrzebnie wprowadza wiele wątków pobocznych, które nie służą rozwinięciu tematu.

Rozdział czwarty: „Polityka energetyczna Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy” składa się z 8 podrozdziałów: 1. Ukraina i jej miejsce w polityce energetycznej Federacji Rosyjskiej, 2. Okres <pomarańczowej rewolucji> na Ukrainie, 3. Konflikty FR i Ukrainy wokół sektora gazu ziemnego, 4. Konflikt energetyczny z 2006 roku, 5. Konflikt energetyczny z 2009 roku, 6. Zażegnanie kryzysu energetycznego oraz jego następstwa, 7. Zwycięstwo Wiktora Janukowycza w wyborach prezydenckich w 2010 roku, 8. Perspektywy dla sektora energetycznego w relacjach obustronnych.

W rozdziale tym Doktorant poza wskazaniem miejsca Ukrainy w polityce gazowej Rosji przedstawił konflikty, do jakich dochodziło pomiędzy obu państwami w zakresie sprzedaży i tranzytu gazu (ceny gazu, opłaty tranzytowe, etc.). Rozdział ten należy do ciekawszych części pracy, jest dość konsekwentnie napisaną częścią pracy i w opinii recenzenta najlepszą, chociaż też jest informacyjnie i objętościowo „przerośnięty”.

Bez wątplenia podjęta przez doktoranta tematyka należy do zagadnień niesłychanie złożonych, związanych licznymi sprzężeniami ideologicznymi, aksjologicznymi i historycznymi, a także bieżącą grą polityczną.

W konkluzji Doktorant przedstawił (od s. 300) - chociaż bardzo skrótowo - stwierdzenie, że cel pracy został osiągnięty, tezy potwierdzone, chociaż brakuje ich zawężenia

do stosunków pomiędzy Rosją a Ukrainą i Białorusią. Konkluzja pełni więc funkcję skrótowego zakończenia pracy z przedstawionymi wnioskami, potwierdzeniami tez i odpowiedziami na postawione pytania.

V. Uwagi i krytyczne wskazówki recenzenta

Autor powinien konsekwentnie – używając w tekście czyjegoś imienia i nazwiska stosować taki zapis do wszystkich pojawiających się na stronach po raz pierwszy osób: np. s. 45: Wiktor Czernomyrdin i inni, ale: Kriuczukow, Janajew, podobnie w przypisach prawidłowo dominują inicjały imienia, ale np. przypis 191 na s. 71: Tomasz W. Kaźmierczak, 609 na s. 221: Tadeusz A. Olszański.

W tekście występują literówki, braki liter i częste nieporadności stylistyczne, sprawiające czasami wrażenie, że pracę pisał cudzoziemiec (sygnalizuję jedynie kilka dla przykładu):

s. 11 „T II: Byłe państwa składowe, znajdujące się w czasie istnienia Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich poprzez realizację polityki energetycznej <motywowane> są do współpracy na zasadach postawionych przez Federację Rosyjską” [brak kropki] (s. 11),

s. 11 „pytania ostawione jako dodatkowe”,

s. 12 „polityka energetyczna, a jeszcze ściślej polityka bezpieczeństwa energetycznego ... nie uzyskała ... oddzielnego aparatu badań. Bierze to swój powód w relatywnie nowym podejściu Wykazane wyżej faktu ...”,

s. 212 „zużycie ... kształtowało się na poziomie ... rocznie o czym zaczęło ... spadać”

s. 263 „największe sadki zostały odnotowane”,

s. 300 „konceptualizacja bezpieczeństwa energetycznego świetle współczesnych teorii”,

s. 300 „wskazano zależność pomiędzy pochodzeniem i związkami Władimira Putina ze służbami specjalnymi”,

s. 301 „położenie geopolityczne ... wyraża swój specyficzny charakter, zważywszy na fakt buforowej roli”.

s. 309 Marcin Bido – zamiast Bodio

Struktura bibliografii (w pracy: Literatura), chociaż niestety nie wyszczególniona w spisie treści, nie budzi większych zastrzeżeń: I. Dokumenty, II. Monografie A. Prace Autorskie, B. Prace Zbiorowe, III. Artykuły w zeszytach naukowych, IV. Artykuły Prasowe, V. Internet,

V. Varia. Dość słabo jak w tego typu pracy analitycznej reprezentowane są dokumenty (25 pozycji w dziale Dokumenty oraz dokumenty zamieszczone w dziale Internet np. poz. 106 na s. 334). Podobnie w dziale Internet (poz. 100 na s. 333 zamieszczona jest monografia wieloautorska (tzn. w nazewnictwie doktoranta Monografie B. Prace Zbiorowe). Internet jest w tym przypadku tylko nośnikiem informacji, tak jak tabliczka gliniana, papirus czy papier. A jest to po prostu monografia udostępniona w Internecie.

Przyglądając się bibliografii należy zauważyć, że została ona przygotowana dość niechlujnie. Doktorant wykazuje się niestety niestarannymi, niepotrzebnymi, niekonsekwentnymi zapisami, brakami dat odczytu stron z Internetu, stosowaniem zapisów w rodzaju: r., roku, S., pp.

np. na s. 333 poz. 96 (brak daty odczytu), na s. 338 poz. 35: 2005 r., S. 8, poz. 37: 2006 roku., s. 339 poz. 60, na s. 306 poz. 4: tytuł literami drukowanymi; poz. 17 na s. 319, poz. 37 na s. 321 - brak daty, poz. 44 na s. 321 – nieusunięta data godzinowa.

Zupełnie niezrozumiałe jest sporządzenie bibliografii zaczynając od inicjałów bądź pełnych imion (np. A. Bryc – poz. 3, Samuel P. Huntington – poz. 11, Marcin Bido – zamiast Bodio poz. 2 na s. 309, Tadeusz A. Olszański – poz. 32 na s. 310) a nie od nazwisk.

Niepotrzebnie w bibliografii przy stronach internetowych Autor daje datę dostępu (czynimy to w przypisach). Niejasne jest kryterium przydziału do materiałów internetowych chociaż niekiedy Autor przypisuje je – całkiem poprawnie do innych grup - np. artykuły prasowe – poz. 98 na s. 333, czy dokumenty np. poz. 106 na s. 334.

Praca budzi wskazane wcześniej w recenzji zastrzeżenia merytoryczne i metodologiczne. Jest momentami nieporadna językowo i stylistycznie, Autor włożył jednak sporo wysiłku w dokonanie zestawienia zgromadzonego materiału faktograficznego.

VI Wnioski

Autor w zasadzie zrealizował przedstawiony cel pracy, chociaż wymagałby on dopowiedzenia, że celem pracy nie jest ukazanie polityki energetycznej jako takiej, tylko „polityki energetycznej Federacji Rosyjskiej wobec Białorusi i Ukrainy w latach 2000-2012”. Podobnie w zasadzie zweryfikował postawione tezy.

Autor zastosował właściwe metody badawcze, dość umiejętnie analizował cudze poglądy naukowe i wyciągał samodzielne, choć oszczędne objętościowo wnioski własne, w oparciu o materiały źródłowe i literaturę przedmiotu.

Rozprawa stanowi w zasadzie studium faktograficzne, uporządkowane terytorialnie (państwami) i w ciągu chronologicznym dostarczające materiał faktograficzny i analityczny, oparty w niewielkim stopniu na materiałach źródłowych (dokumentach), a także na polskiej literaturze przedmiotu, ujętej w spisie bibliograficznym.

VII. Konkluzja

Recenzowana rozprawa jest pracą podejmującą istotny temat badawczy, swego rodzaju pracą zawierającą elementy nowatorskie. Reasumując pomimo wskazanych braków i zastrzeżeń, doktorant sprostał próbie badania naukowego i przedstawił próbę całościowego ujęcia tego mało zbadanego w polskiej literaturze tematu, zarysowując zarówno tło faktograficzne, jak i kwestie będące przedmiotem sporu (debaty) w opisywanym przedmiocie badań.

Biorąc pod uwagę znaczenie poznawcze omawianego problemu, zgromadzony i zaprezentowany w pracy materiał faktograficzny oraz eksplanacyjny, w ocenie recenzenta Pan magister Krzysztof Buciak spełnił wymogi formalne stawiane pracom doktorskim (Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki – Dziennik Ustaw 2003, nr 65, poz. 595, z późn. zmianami) i może przejść do dalszego etapu postępowania o nadanie stopnia doktora, w związku z czym wnioskuję o przyjęcie dysertacji.

